

УДК 657.012.201

Сирцева С.В.

*кандидат економічних наук,
доцент кафедри обліку та оподаткування
Миколаївського національного аграрного університету*

Щербак М.М.

*магістр обліково-фінансового факультету
Миколаївського національного аграрного університету*

НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ОБЛІКУ, АНАЛІЗУ ТА АУДИТУ РОЗРАХУНКІВ ІЗ КОНТРАГЕНТАМИ

AREAS OF IMPROVEMENT OF ACCOUNTING, ANALYSIS AND AUDIT PAYMENTS TO CONTRACTORS

АНОТАЦІЯ

У статті розглянуто основні аспекти обліку, аналізу й аудиту розрахунків із контрагентами в сучасних умовах господарювання. Встановлено, що організацію обліку, аналізу та аудиту розрахунків за дебіторською та кредиторською заборгованістю на підприємстві необхідно починати з процедури підготовки облікової політики, яка становить базу для аналізу та аудиту. Доведено, що своєчасний та ефективний контроль облікової діяльності сприяє формуванню повної та достовірної інформації щодо розрахунків із контрагентами. Для вирішення даного питання запропоновано в структурі підприємства створити службу внутрішнього аудиту, та виділено основні її функції щодо розрахунків із контрагентами.

Ключові слова: облік, аналіз, аудит, дебіторська заборгованість, кредиторська заборгованість, розрахунки з контрагентами.

АННОТАЦИЯ

В статье рассмотрены основные аспекты учета, анализа и аудита расчетов с контрагентами в современных условиях хозяйствования. Установлено, что организацию учета, анализа и аудита дебиторской и кредиторской задолженности на предприятии необходимо начинать с процедуры подготовки учетной политики, которая служит базой для анализа и аудита. Доказано, что своевременный и эффективный контроль учетной деятельности способствует формированию полной и достоверной информации по расчетам с контрагентами. Для решения данного вопроса предложено в структуре предприятия создать службу внутреннего аудита, и выделены ее основные функции по расчетам с контрагентами.

Ключевые слова: учет, анализ, аудит, дебиторская задолженность, кредиторская задолженность, расчеты с контрагентами.

ANNOTATION

The article deals with the main aspects of accounting, analysis and audit of calculations with the contractors in the modern business environment. It was established that the accounting, analysis and audit of calculations for payable and receivable accounts at the company should begin with the procedure of preparation of accounting policy, that actually constitutes the basis for analysis and auditing. One of the methods of increasing efficiency of such a calculation system at the company is to develop a clear structure of all related payments. It is proved that timely and effective control of accounting promotes full and accurate information on calculations with the contractors. In order to resolve this issue, the Internal Audit Service within the structure of the enterprise is proposed to create; also its main functions on calculations with the contractors are highlighted.

Keywords: accounting, analysis, audit, receivable accounts, payable accounts, calculations with contractors.

Постановка проблеми. У сучасній економіці спостерігаються значні зміни в господарській, економічній і соціальній діяльності підпри-

ємств. Значна частина змін розпочалася ще з прийняттям Податкового кодексу України та відміною основних законодавчих та нормативних актів, на основі яких базувалася робота суб'єктів підприємницької діяльності, зумовила посилення контролю та інтересу до питань розрахунків між контрагентами.

Незважаючи на повний контроль із боку держави, у системі розрахунків існує низка проблем, пов'язаних із несвоєчасністю погашення зобов'язань. Одним із найбільш складних і суперечливих питань діяльності українських підприємств є організація внутрішнього аудиту дебіторської та кредиторської заборгованості. Дане питання зумовлене поширеною проблемою неплатежів та пов'язане з існуванням недостатньої організації обліку в структурі господарюючого суб'єкта. Розрахунки з контрагентами нерозривно пов'язані з вхідними та вихідними грошовими потоками, які становлять основу процесу забезпечення безперервної діяльності суб'єктів господарювання. Затягування строків отримання платежів та погашення зобов'язань приводить до сповільнення операційного циклу та зниження ділової активності підприємства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Тема розрахунків із контрагентами на рівні методології обліку, аналізу й аудиту розглядалася провідними вітчизняними науковцями, серед яких: Ф.Ф. Бутинець, Г.В. Власюк, М.А. Козоріз, С.Ф. Голов, О.С. Кравченко, Є.В. Мних, А.С. Барановська, О.М. Петрик, І.Б. Садовська та ін. Проте низка питань досі залишається недостатньо вивченою, що зумовлює актуальність даного дослідження.

Мета статті полягає у виявленні основних проблем обліку, аналізу й аудиту розрахунків із контрагентами та розробці пропозицій щодо їх удосконалення в ринкових умовах господарювання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасний стан економіки України характеризується необґрунтованими політичними подіями, некерованими інфляційними процесами, нестабільністю суспільних зв'язків та іншими несприятливими для розвитку економіки чин-

никами. Сучасні умови господарювання вимагають вирішення цілої низки нерозв'язаних облікових проблем, у тому числі й з обліку дебіторської заборгованості.

На підставі даних з економічної літератури можна стверджувати, що основними проблемами в обліку розрахунків із покупцями і замовниками досі залишаються: невизначеність обліку простроченої і безнадійної заборгованості та її рефінансування, криза неплатежів, аналіз заборгованості та автоматизація бухгалтерського обліку взаєморозрахунків із покупцями і замовниками підприємств та багато інших.

Для прийняття зацікавленими особами адекватних та вчасних рішень щодо наявної політики управління в процесі антикризового регулювання фінансово-господарського стану істотно значення мають актуальність та якість інформації про стан розрахунків із покупцями і замовниками, що формується на базі даних бухгалтерського обліку конкретних суб'єктів господарювання. Однак форма бухгалтерського обліку з покупцями і замовниками, яку рекомендували нормативно, не враховує специфіки цього активу. Крім того, облікові регістри, що рекомендовані для використання, не передбачають накопичення інформації про розрахунки з покупцями і замовниками різного рівня деталізації і узагальнення. Це зумовлює неможливість отримання інформації від покупців і замовників в обсязі та вигляді, достатньому для проведення аналізу розрахунків із метою прогнозування ймовірності настання платіжної кризи суб'єктів господарювання, складання рекомендацій щодо її попередження [1, с. 258].

Вирішення вищенаведеної складної проблеми багато в чому залежить від удосконалення бухгалтерського обліку розрахунків. Із багатьох об'єктивних причин науковці не могли передбачити тих чинників, які сьогодні впливають на розвиток економіки і бухгалтерського обліку в Україні. Результатом впливу несприятливих чинників є зниження ділової активності підприємств, їхня низька платоспроможність, яка здебільшого призводить до кризового стану господарюючих суб'єктів та кризи неплатежів. Характерними ознаками низької платоспроможності підприємств є несвоечасність погашення дебіторської заборгованості та повернення заборгованості в неповному обсязі, що стає причиною виникнення сумнівної та безнадійної дебіторської заборгованості. Саме тому, враховуючи сучасні умови господарювання, можна стверджувати, що важливою передумовою уникнення зазначених проблем є створення належним чином організованої системи бухгалтерського обліку розрахунків із покупцями і замовниками [2, с. 65–71].

На сучасному етапі діюча система розрахунків із контрагентами ще не відповідає вимогам прискорення грошового обігу і зміцнення фінансового стану підприємства, що, своєю чергою, веде до нестабільності у постачанні

основних товарно-матеріальних цінностей. Недотримання договірної та розрахункової дисципліни, несвоечасне висування претензій щодо боргів, які виникають, призводять до значного зростання невиправданої дебіторської заборгованості, а отже, до нестабільності фінансового стану підприємства.

Прагнення підприємств збільшити обсяги реалізації і розширити коло покупців і замовників призводить до необхідності реалізовувати в кредит товари, продукцію, роботи або послуги. Збільшення термінів відстрочки платежу призводить до збільшення обсягів продажів і, як наслідок, збільшення суми прибутку. Але разом зі збільшенням прибутків відбувається підвищення ймовірності зростання безнадійних боргів, дефіциту обігових коштів та збільшення витрат на залучення коштів для фінансування поточної операційної діяльності, що стає причиною скорочення прибутків [3, с. 111].

На ефективність діяльності вітчизняного підприємства значною мірою впливають створена організаційна структура, якість підготовки облікової інформації, професійний рівень фахівців, належна оцінка отриманих даних, які зумовлюють прийняття управлінських рішень і значною мірою впливають на ефективність проведення аудиту. Бухгалтер під час ведення обліку і здійснення податкових розрахунків на вітчизняному підприємстві має орієнтуватися в методологічних розбіжностях різних законодавчих баз, які регулюють дві економіко-правові системи – обліково-аналітичну та податкову. Також свою специфіку мають облік та аудит дебіторської і кредиторської заборгованості, що і спричинює значні труднощі під час організації ефективної системи обліку, аналізу та аудиту розрахунків за ними [4, с. 155].

Організацію обліку, аналізу й аудиту розрахунків за дебіторською та кредиторською заборгованістю на підприємстві необхідно починати з процедури підготовки облікової політики, яка становить базу для аналізу та аудиту. Для вдосконалення ефективної організації такої системи розрахунків на підприємстві слід розробити чітку структуру всіх розрахунків, пов'язаних із ними (рис. 1). Як неоднозначність та нечіткість вітчизняної законодавчої бази відображається на економічних показниках країни, так і суперечливі методики, норми та методи обліку, аналізу чи аудиту відображаються на результатах діяльності підприємства, тому для вдосконалення організації ефективної системи обліку, аналізу й аудиту розрахунків за дебіторською і кредиторською заборгованістю необхідно проводити в рамках цілісної системи, яка б базувалася на одній методиці.

Передусім варто наголосити, що облікова політика підприємств у сфері дебіторської заборгованості представлена лише в загальних рисах, тому доречним буде доповнення Наказу про облікову політику необхідними елементами обліку, такими як величина сумнівних боргів,

Рис. 1. Організаційна структура обліку, аналізу й аудиту розрахунків із дебіторами та кредиторами на підприємстві

класифікація дебіторської заборгованості за кожним покупцем або замовником, списання дебіторської заборгованості з балансу та ін. Це дасть змогу повніше висвітлювати питання організації бухгалтерського обліку та підвищити контроль над розрахунками з покупцями та замовниками [5, с. 40–44].

Так, облікова політика на підприємстві повинна формуватися за трьома етапами:

1. Організаційний етап – керівник підприємства призначає групу фахівців, які обов'язково беруть участь у підготовці проекту облікової політики та обґрунтовують форму ведення бухгалтерського обліку на підприємстві.

2. Технологічний етап – фахівці повинні здійснити огляд та запропонувати побудову нової бухгалтерської служби, тип структури апарату бухгалтерії, форму організації облікового та аналітичного процесів за технічними ознаками, які є основними на кожному підприємстві. Необхідно також організувати обліковий процес на кожній ділянці, дати оцінку загальним і специфічним принципам та методам організації обліку й аналізу залежно від галузі та специфіки діяльності даного підприємства. Під час прийняття ефективних управлінських рішень пропонуємо розглянути обрані методи разом із показниками фінансово-господарської діяльності підприємства та провести оцінку їх переваг у майбутньому.

3. Заключний етап – фахівці готують і докладно обговорюють проект організації облікової політики підприємства, і тільки після врахування всіх пропозицій та особливостей проект затверджується керівником.

Також повинні визначатися терміни проведення інвентаризації розрахунків із дебіторами і кредиторами для виявлення безнадійних заборгованостей та потенційних зобов'язань, необхідності в резервах безнадійних дебіторських заборгованостей. Оскільки виявлена в процесі інвентаризації заборгованість повинна бути погоджена обома сторонами – учасниками роз-

рахунків (дебіторами і кредиторами), потрібно зробити звірку розрахунків із контрагентами. Для цього контрагентам направляються виписки з аналітичних рахунків обліку про їх заборгованість. Такі виписки мають вигляд акта звірки розрахунків, який складений у довільній формі, але містить обов'язкові реквізити. В акті звірки слід також указати дату та номер договору, укладеного між підприємствами, а також суму заборгованості. Якщо підприємство-контрагент є одночасно дебітором і кредитором, йому необхідно передати акт, в якому окремо буде зазначена дебіторська і кредиторська заборгованість [6, с. 82].

Підприємство-дебітор після одержання виписки повинне підтвердити суму заборгованості або заявити свої заперечення. В окремих випадках, якщо до кінця звітної періоду розбіжності залишилися нерегульованими, кожна зі сторін відображає розрахунки з дебіторами та кредиторами в сумах, сформованих за даними бухгалтерського обліку.

Щоб уникнути нерегульованих сум заборгованості, рекомендуємо під час укладання договору передбачити в ньому періодичність і строк проведення звірок розрахунків.

Наступним етапом організації обліку, аналізу й аудиту розрахунків є встановлення ефективного аналізу на підприємстві. На основі наведеної вище облікової політики група фахівців проводить комплексний аналіз для вибору найефективнішого методу аналізу розрахунків із дебіторами і кредиторами підприємства, що ґрунтувався би на принципах:

- усебічності;
- неперервності;
- комплексності аналізу даних бухгалтерського обліку [7, с. 115].

Розглядаючи питання аналізу дебіторської заборгованості (розрахунку з контрагентами), слід ознайомитися з одним із методів розрахунку з покупцями, що широко використовується в країнах із розвинутими ринковими відносина-

ми, а саме методом надання знижок за дострокової оплати. Відомо, що за умов інфляції будь-яка відстрочка платежу призводить до того, що підприємство-виробник реально одержує лише частину вартості реалізованої продукції, тому підприємству інколи вигідніше зробити знижку на реалізований товар за умови швидкої оплати рахунка (наприклад, у десятиденний строк), ніж утратити більшу суму в результаті інфляції.

За умови достовірного обліку та ефективного аналізу на підприємстві фахівці матимуть усю необхідну інформацію для проведення аудиту розрахунків із дебіторами та кредиторами підприємства.

Ретельне виконання всіх етапів організації обліку, аналізу та аудиту розрахунків дасть змогу побудувати на підприємстві ефективну систему, за допомогою якої можна ефективно керувати дебіторською і кредиторською заборгованістю підприємства. Така система не тільки покращить розрахунки з контрагентами, але й надасть більші можливості до ефективного залучення коштів у грошовий обіг на підприємстві, що відобразиться на результатах його діяльності в цілому [8, с. 83].

Не викликає сумнівів, що автоматизація обліку дає змогу значно полегшити роботу бухгалтерії в цілому та кожного бухгалтера окремо, особливо під час упровадження телекомунікаційного обміну інформацією між автоматизованими робочими місцями облікових працівників із використанням комп'ютерних мереж. Ведення повністю автоматизованого обліку з використанням програмного продукту «1С:Бухгалтерія 8» значно прискорить ведення обліку дебіторської заборгованості та розрахунків із контрагентами.

Дебіторська заборгованість автоматично контролюється під час оформлення документів відвантаження. Товар не повинен бути від-

вантажений, якщо заборгованість за попередні відвантаження більше зазначеної в договорі або якщо перевищено зазначений там припустимий термін (припустимий термін припускає відвантаження тільки у разі повної оплати попередніх поставань).

Під час розрахунку з постачальником дебіторська заборгованість постачальника контролюється при оформленні оплат (фінансовим відділом). Рішення про умови роботи з контрагентом приймається заздалегідь. Якщо виникають проблеми з контрольованими параметрами заборгованості, система сповіщає про це. З однією інформацією в загальній системі працюють різні служби. На одну покладено прийняття рішення, на іншу – контроль. Це ставить ще одне завдання, якому раніше приділяли порівняно мало уваги – адміністрування системи.

Ще одна група проблем пов'язана з визначенням напрямів розвитку внутрішнього контролю розрахунків із контрагентами як ключового елемента комплексної системи обліково-аналітичного забезпечення. Дослідження сутності бухгалтерського обліку, аналізу й аудиту дало змогу уточнити функції внутрішнього аудиту в системі обліково-аналітичного забезпечення розрахунків із контрагентами. Бухгалтерський облік забезпечує керівництво організаційною інформацією, необхідною для прийняття управлінських рішень, та формує інформаційну базу для здійснення своєчасного контролю фінансово-господарської діяльності.

Для вирішення означеної проблеми рекомендуємо створення служби внутрішнього аудиту в структурі підприємств, а саме функції внутрішнього аудиту розрахунків із контрагентами як найбільш ефективний вид контролю на підприємстві (рис. 2).

Головне завдання органів внутрішнього контролю полягає в забезпеченні задоволення

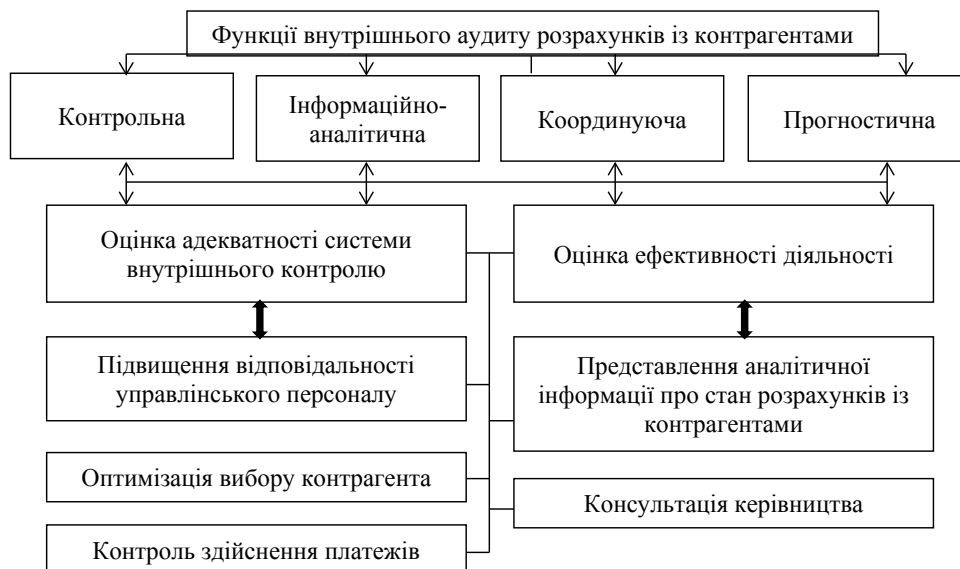

Рис. 2. Функції внутрішнього аудиту розрахунків із контрагентами

потреб органів управління в частині надання контрольної інформації з різних питань, що цікавлять керівництво, тому основними функціями внутрішнього контролю є:

- оцінка адекватності системи внутрішнього контролю – перевірка ланок управління (у тому числі бухгалтерської служби), надання обґрунтованих пропозицій щодо усунення виявлених недоліків і рекомендацій із підвищення ефективності управління;

- оцінка ефективності діяльності – здійснення експертної оцінки різних сторін функціонування організації (у тому числі сфери розрахунків із контрагентами) і надання обґрунтованих пропозицій щодо їх удосконалення.

Створення системи внутрішнього аудиту на підприємстві дасть змогу:

- забезпечити ефективне функціонування, стійкість і максимальний розвиток організації в умовах багатопланової конкуренції;

- зберегти й ефективно використовувати ресурси і потенціал організації;

- своєчасно виявити і мінімізувати комерційні, фінансові та інші ризики в управлінні організацією;

- сформуванню адекватну сучасним, постійно мінливим умовам господарювання системі інформаційного забезпечення всіх рівнів управління, що дає змогу своєчасно адаптувати функціонування організації до трансформаційних змін у внутрішньому та зовнішньому середовищі.

Висновки. Отже, облік, аналіз та аудит розрахунків із контрагентами є найважливішою ділянкою бухгалтерської роботи, оскільки на

цьому етапі формується основна частина доходів та грошових надходжень підприємств. Запропоновані заходи щодо вдосконалення обліку, аналізу й аудиту розрахунків із контрагентами сприятимуть ефективному управлінню ними на підприємстві.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Сопко В.В. Організація бухгалтерського обліку, економічного контролю та аналізу : [підручник] / В.В. Сопко, В.П. Загородній. – К. : КНЕУ, 2015. – 258 с.
2. Зеленко С.В. Обліково-аналітичне забезпечення управління кредиторською заборгованістю за товари, роботи та послуги / С.В. Зеленко // Економічні науки. – 2014. – № 11(41). – С. 65–71.
3. Басюк А. Удосконалення аналітичного обліку розрахунків з контрагентами в умовах його автоматизації / А. Басюк [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.rusnauka.com/32_PRNT_2013/Economics.
4. Фокіна Н.П. Економічна безпека підприємства – найважливіша складова фінансової стійкості / Н.П. Фокіна // Актуальні проблеми економіки. – 2013. – № 8. – С. 111–115.
5. Власюк Г.В. Шляхи вдосконалення бухгалтерського обліку розрахунків з постачальниками / Г.В. Власюк // Держава та регіони. – 2009. – № 5. – С. 40–44.
6. Бутинець Ф.Ф. Бухгалтерський облік в Україні. Міфологія. Частина 2 / Ф.Ф. Бутинець. – Житомир : ЖДТУ, 2010. – 524 с.
7. Калюга Є.В. Фінансово-господарський контроль у системі управління : [монографія] / Є.В. Калюга. – К. : Ельга, Ніка-Центр, 2014. – 360 с.
8. Маркус О.В. Напрями вдосконалення управлінського обліку розрахунків з постачальниками та підрядниками, інструменти контролю платоспроможності підприємств / О.В. Маркус, І.О. Романюк [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.economy.nayka.com.ua>.